

EL CATOLICISME POLÍTIC A MALLORCA, 1903-1912*

Pere Fullana

Introducció

Aquest article pretén, preferentment, obrir perspectives en dues direccions: en primer terme, enquadrar l'acció política del catolicisme illenc en el context general; en segon, des d'una perspectiva més narrativa, entreveure l'estratègia del catolicisme a Mallorca coincidint amb el lideratge de Maura en el Partit Conservador; però, també, finalment, s'ha de tenir molt present que la teologia política, o la política religiosa, continuava essent diferent entre els grups catòlics mateixos (conservadors, carlins i integristes). Tots coincideixen en el fet que és necessària una «acció catòlica», entesa com a acció dels catòlics en la vida pública, però no s'avenen pel que fa a les formes.

La fase de 1875 a 1898 s'havia caracteritzat per la desmobilització política del catolicisme illenc. L'Església mallorquina mantenia els postulats de l'antiliberalisme polític en un país d'hegemonia política de la dreta liberal, formada per catòlics practicants. La preocupació de fons de l'Església era sostenir un sistema que asseguràs l'ordre, l'harmonia i la propietat com a valors tradicionals, i plantejar la batalla ideològica als grups exclosos del sistema dinàstic, especialment al republicanisme.

* Aquest article forma part del treball *Història social de l'Església de Mallorca (1900-1912)*, elaborat amb un ajut econòmic del Consell Insular de Mallorca. Fou escrit l'abril de 1991 i, posteriorment, fou publicat amb alguns matisos en el nostre llibre *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, Barcelona 1994.

Després de la crisi de 1898 s'inicia una fase regeneracionista que afecta també l'Església i la dreta. La modernització econòmica o política era necessària, per aquest motiu s'havien de captar per al sistema els sectors catòlics fins ara intransigents, mentre

*«Canalejas, por su parte, concebía el anticlericalismo como la bandera que podía movilizar a la opinión de izquierdas, encauzándola hacia el Partido Liberal. En realidad, en el momento en que se pretendía una movilización política, resultaba inevitable que resucitase la contraposición entre clericales y anticlericales, muy profunda en España...».*¹

Tots dos partits dinàstics estaven mancats d'una autèntica base social vàlida i real. Joaquim Costa havia definit aquest sistema d'«oligarquia i caciquisme». Concretant a Mallorca, F. Sáez ha posat en evidència que el tornisme és gairebé fluid i perfecte exceptuant alguns moments de la dècada dels noranta, en què el Partit Carlí hauria aconseguit escons amb el vistiplau, probablement, de les forces caciquistes mallorquines.²

L'únic sector que realment ofereix una mobilització política alternativa al caciquisme és el republicanisme a les grans ciutats (Madrid, Barcelona, València); entretant Maura infructuosament intenta incorporar els diferents sectors conservadors amb el projecte de llei d'administració local. La política dura, i fins i tot intransigent, de Maura i La Cierva es guanya el suport de la jerarquia catòlica, si bé el Partit Conservador no mantenia un tarannà clarament confessional.

*«Maura pretendía, pues, que quedaran superadas las viejas querellas que dieron lugar a las guerras carlistas —las “siniestras manifestaciones” de grandeza— para dar paso a la unión de la derecha en el marco de la constitución. No pretendía hacer, en cambio, concesión alguna a las izquierdas, ante las cuales su actitud era arrogante y retadora».*³

L'Església s'incorporava definitivament a la política de mobilitzacions per afrontar l'amenaça i la subversió de les masses urbanes de l'esquerra.

Parlar de catolicisme polític suposa centrar el problema de l'estratègia del catolicisme illenc respecte a la política i, en concret, a l'evolució del tractament del problema religiós entre 1903 i 1912. Al llarg d'aquests anys l'Església abandona la seva passivitat davant els diferents governs i entra en una fase de política activa i pragmàtica, després d'uns quants anys d'allunyament de la política parlamentària i municipal. Aquest nou plantejament coincideix amb la crisi d'un sector integrista i la incorporació a la política dinàstica d'algunes agrupacions religioses de pes, com els mateixos jesuïtes.⁴

¹ TUSELL, J.; AVILÉS, J. *La derecha española contemporánea. Sus orígenes: el maurismo*. Madrid: Espasa Universidad, 1986, pàg. 23.

² Cf. SÁEZ, F. *Ciudadanos de primera. El cuerpo electoral mallorquín en el siglo XIX (1837-1899)*. Universitat de les Illes Balears, octubre de 1989. Tesi doctoral.

³ TUSELL, J.; AVILÉS, J. *La derecha...*, pàg. 27.

⁴ Referint-se a Navarra, que pot mantenir alguns paral·lelismes amb Mallorca, María Cruz Mina afirma: «A partir de 1904, las reiteradas condenas por parte de la jerarquía, la teoría del mal-menorismo y el consiguiente

El marc històric i polític

En primer lloc hem de destacar que l'estratègia catòlica es veurà condicionada per l'actuació dels grups polítics en els diferents moments que es viuen a l'Estat espanyol, que podem dividir en tres grans apartats:

a) **Entre 1903 i 1907:** Interès del conservadorisme per aglutinar els catòlics, superar l'integrisme i participar activament en el procés polític, especialment dels sectors fins ara més refractaris; però, sobretot, interès per la lluita contra la política religiosa del govern liberal. El 1903, el govern conservador presidit per Silvela havia intentat resoldre la qüestió dels ordes i congregacions religiosos de l'Estat espanyol; però el gabinet va dimitir sense haver-la resolt. Al mes de juny de 1903 morí Lleó XIII i el tema religiós fou tractat novament a les Corts la tardor de 1903. El govern Maura —desembre de 1903— fou molt ben rebut i acceptat pels sectors clericals. L'actitud hostil de Maura envers l'anticlericalisme li féu guanyar les simpaties de les famílies catòliques integrades en el Partit Conservador, partit que fins al 1907 va mantenir una cohesió total. La llei d'associacions i l'actitud del gabinet liberal van ser el detonant de les grans manifestacions catòliques entre 1906 i 1907: *«La gran floración de manifestaciones católicas multitudinarias enfrentadas al Gobierno López Domínguez en el invierno de 1906 y 1907 había añadido un elemento nuevo a la crisis del sistema político. Eran en cierto modo el corolario de varias décadas de esfuerzos para unir las fuerzas confesionales frente al liberalismo»*.⁵

b) **Entre 1907 i 1909:** Es produeix una certa col·laboració integrisme-carlisme-conservadorisme (maurisme) i catolicisme. Es crea la Unió de la Dreta com a nova estratègia política. Durant el govern llarg (1907-09), Maura intenta consolidar la base política en el camp de la dreta. Es produeix l'apropament dels sectors catòlics no intransigents al maurisme, si bé Maura sempre va considerar que s'havia de fer en el marc de la Constitució: *«Sus buenas relaciones con la Iglesia y los contactos directos con los núcleos más reaccionarios le costaron a Maura el título de clerical, e incluso de "ultramontano" —paradójicamente, entre ciertos sectores católicos se le consideraba excesivamente liberal—. Este aura de clericalismo creado en torno al Partido Conservador indujo al Partido Liberal a inclinarse precisamente del lado contrario, del anticlerical, lo que entre otras cosas demostraba su falta de un programa político avanzado»*.⁶

abandono por parte de los jesuitas, originó la crisis del integrismo que se aceleró con la muerte de Nocedal. El grupo más destacado (propietarios rentistas, ligados a la banca local) se pasó al maurismo. Y el sector más fuerista y más ideológico se dividieron al respecto...». «Elecciones y partidos en Navarra (1891-1923)». A: GARCÍA DELGADO, J. L. (dir.). *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura*. Madrid: Siglo XXI, 1985, pàg. 119-120.

⁵ ANDRÉS GALLEGO, J. *La política religiosa en España 1889-1912*. Madrid: Ed. Nacional, 1975, pàg. 312.

⁶ GONZÁLEZ, M. J. *Ciudadanía y acción. El conservadurismo maurista, 1907-1923*. Madrid: Siglo XXI, 1990, pàg. 15.

La política de Maura entre 1907 i 1909 contra el caciquisme, amb el projecte de llei d'administració local i el projecte antiterrorista, va propiciar l'apropament del Partit Liberal al Republicanisme; es va formar el Bloc d'Esquerres i, en conseqüència, es va provocar la ruptura del pacte de la Restauració. A la vegada, el Partit Conservador havia aprofitat la crisi del tradicionalisme per mantenir un tarannà tradicional i integrar els sectors clericalistes, si bé continuà fidel al constitucionalisme i a la «transigència» de 1876, postura que continuava creant tensions internes en el si de les forces conservadores catòliques.⁷

c) **Entre 1909 i 1912:** Destaca la nova actitud bel·ligerant davant la política religiosa de Canalejas i la reacció conservadora després de la Setmana Tràgica. És una etapa d'inflexió del sistema mateix de la Restauració, de descomposició, que coincideix amb els intents de regeneració de Maura, primer, i de Canalejas, després. Els esdeveniments de la Setmana Tràgica van crear una actitud d'oposició al Partit Conservador, entre Maura-La Cierva, d'una banda, i Dato-Melquíades Álvarez, de l'altra; però la tensió i divisió en el Partit Liberal creava, ja el 1911, una situació de crisi permanent. Alfons XIII deixa de confiar en Maura com a alternativa al Partit Liberal; malgrat tot, Canalejas continuava pensant que el polític mallorquí era encara l'única alternativa vàlida, com ho demostra l'extensa correspondència que mantenen ells dos aquests anys:

*«El año de 1912 fue para el Partido Conservador un año de expectativas en lo que se refería a su acceso al poder. El desgaste del gobierno Canalejas se había hecho evidente en los últimos meses, pero Maura seguía considerando que no había llegado el momento oportuno para que el Partido Conservador retomara el poder; el gobierno Canalejas debía resolver sus propios problemas».*⁸

Però la possible reconciliació va quedar frustrada amb l'assassinat de Canalejas. Després de la seva mort les possibilitats de renovació del sistema sobre les bases tradicionals (Partit Liberal i Partit Conservador) quedaren definitivament rompudes, tal com es va evidenciar ja entre novembre de 1912 i octubre de 1913.⁹

La mentalitat generalitzada dels catòlics enfront del problema polític

L'Església, majoritàriament, participava de la mentalitat generalitzada que la política era una professió de les oligarquies; els homes d'església eren conscients de la manca de

⁷ Cf. ÁLVAREZ JUNCO, J. *El Emperador del Paralelo*. Madrid: Alianza Editorial, 1990, pàg. 327-373.

⁸ GONZÁLEZ, M. J. *Ciudadanía...*, pàg. 29.

⁹ *Ibid.*, pàg. 30. «Este período fue decisivo ya que en él se manifestó definitivamente la descomposición de los dos partidos en que se asentaba el sistema, dejando al régimen monárquico en una posición débil. La crisis también afectó a la oposición conjuncionista, desgajándose de ella en un intento de aproximación al gobierno, el Partido Reformista, que proclamaría por estas fechas la "accidentalidad de las formas de gobierno". Se puede hablar, pues, de una triple crisis en 1913; la de los dos partidos dinásticos y la de la Conjunción. Si la de los dos primeros puede ser incluida dentro de una crisis más amplia, del sistema de la Restauración, la importancia de la tercera estriba en que de ella nació el intento de materializar una alternativa al sistema dentro del régimen monárquico».

moralitat política; però després de 1898 es produí un canvi en la forma de fer política i de concebre els afers polítics, augmentà el nombre de gent que se n'ocupava i s'iniciaren mobilitzacions concretes. Si bé la desconfiança continuà essent generalitzada:

«*Recuerde —eren paraules de Joaquim Rosselló a Bartomeu Ferrà— lo que le advertí cuando su nombramiento de Concejal; que bastaba que Vd. propusiera una cosa, para dejarla de hacer los otros concejales por muy acertada que fuese. Recuerde también lo que, al tratarse de la pronta incautación del consabido Patrimonio de de la Virgen le dije. Soy de la contraria opinión, porque de nada me fio de esos gobiernos liberales...».*¹⁰

Miquel Maura, que ja havia sostengut una visió providencialista i redemptora de la Guerra de Cuba,¹¹ després continuà reforçant el seu germà Antoni perquè no defallís en la seva actuació política:

«*Me dicen que los periódicos levantan contra ti grande gritería. Dios te conceda hacer buenas obras y no hacer caso de palabras.*»¹²

«*No hay mal que por bien no venga. Otra cosa es pintar acuarelas y aun escribir discursos académicos, que bregar entre los escollos de la política perseguido de reptiles y acosado por cancerberos. Pero todo tiene sus tiempos y la buena intención consuela de muchas cosas. Yo tengo para mí, y he pensado siempre que en eso de la política brilla de una manera especial la Providencia divina: Que ahí una mano sabia y secreta está labrando tremendos castigos y restauraciones consoladoras con fines siempre adorables, pero ocultos para los mismos que elige por instrumentos.*»¹³

«*No son pocos los sinsabores y los sacrificios que impone la vida pública, pero todo puede pasar para llegar a ser instrumento de Dios cuando la hora de la misericordia, que esperamos ha de llegar; puesto que Dios ha hecho sanables las naciones.*»¹⁴

Però no tots mantenien actituds no compromeses políticament, com la del germà del polític mallorquí. La funció de Miquel Maura semblava més aviat la de ser la consciència religiosa de fons del maurisme, ja que mostrava una actitud de solidaritat i familiaritat amb el seu germà, especialment en els moments de dificultat política. M. Costa i Llobera, en canvi, manté una postura molt propera a Solidaritat Catalana,¹⁵ si bé posteriorment quedarà

¹⁰ *Collectanea Postulationis Missionariorum Sacrorum Cordium Iesu et Mariae*. Vol. V, 1964, pàg. 137.

¹¹ «*Me alegro —escribia al seu germà Antoni— de las buenas noticias de Santander; esperemos que los yankees dejarán vegetar tranquilamente a los pacíficos veraneadores. Les envía Dios el vómito de Cuba para castigarlos y que nos castiguen; pues somos todos pecadores.*». MAURA, M. *Obras completas*. I: *Epistolario*. Madrid: Ed. Atenas, 1990, pàg. 50.

¹² *Ibid.*, pàg. 68.

¹³ *Ibid.*, pàg. 73.

¹⁴ *Ibid.*, pàg. 74.

¹⁵ TORRES, B. M. *Costa y Llobera. Itinerario espiritual de un poeta (1854-1922)*. Barcelona: Ed. Balmes, 1971, pàg. 337-338.

molt decebut per les repercussions de la Setmana Tràgica.¹⁶ Políticament mantingueren un major compromís Antoni Maria Alcover i Andreu Pont i Llodrà, proper al regionalisme i al maurisme, conservador però democràtic. Josep Miralles, el 1910, publicava una sèrie d'articles virulents contra l'actitud del Partit Liberal, que el portaven a postures enfrontades a la Constitució de 1876, amb el suport del Centre de Defensa Social, proper a l'electorat catòlic i al maurisme.¹⁷ Mentre els jesuïtes de Mallorca s'haurien vinculat als interessos del Partit Conservador, els franciscans, des de plantejaments més tradicionalistes i populars, continuaren aferrats a l'antiliberalisme, i es mostraren fins i tot refractaris al sistema dinàstic, ateses les vinculacions amb els sectors més tradicionals de la societat.¹⁸ *El Heraldo de Cristo*, com a òrgan del Tercer Orde franciscà, reaccionà davant les protestes internacionals contra l'afusellament de Ferrer i Guàrdia, i mostrà fins i tot la seva hostilitat envers els partits dinàstics, atès el seu tarannà filointegrista al nivell religiós, proper a Senante, director d'*El Siglo Futuro*. Pere-Joan Cerdà idealitza el tradicionalisme espanyol i es mostra molt proper a les inquietuds socials del carlisme.¹⁹ No era únicament una postura conjuntural contra la «lleï del *candado*» de Canalejas i la restricció dels ordes religiosos, sinó que mantenien una visió de la societat clarament teocèntrica, amb una visió pessimista del sistema i distanciat clarament del Partit Conservador de Maura.

La dreta reaccionària: el carlisme i l'integrisme catòlic

El catolicisme illenc de començaments de segle està compost políticament per la dreta reaccionària (que vol recuperar una suposada edat d'or perduda), integrada per carlins i integristes, models de la reacció antiliberal; però també per la dreta de resistència al canvi, genuïnament conservadora.^{19b} No hi ha, en canvi, una dreta radical, fet que Payne ha atribuït a la manca de desenvolupament social i cultural, i també, en definitiva, a la manca de desafiament de l'esquerra.

Aquesta dreta tradicionalista, reaccionària, continuava dividida entre carlins i integristes. Així, el 1897 es va reorganitzar el partit carlí en el palau de Loredan sota la presidència de Carles de Borbó.

«Es un programa sistemático en el que, luego de enumerar las tradiciones fundamentales —unidad católica, monarquía y libertad fuerista o regional—, se determinan las líneas básicas de una organización política y administrativa. Por primera vez, un texto de esta procedencia se hace eco de la existencia de un

¹⁶ *Ibid.*, pàg. 416-422.

¹⁷ Cf. MIRALLES, J. *Constitución y Reales Ordenes, Centro de Defensa Social*. Mallorca 1910.

¹⁸ Cf. «Párrafos instructivos». *El Heraldo de Cristo* (HC), 1 (1910), pàg. 187-188, per exemple.

¹⁹ Cf. Fr. JUNÍPERO. «¿En qué quedamos?». HC, 1 (1909), pàg. 77-78; íd. «¿Paz o revolución?». *Ibid.*, pàg. 93-96; «Párrafos instructivos». *Ibid.*, pàg. 188-190; íd. «No es cuento». *Ibid.*, pàg. 219-223; íd. «El gran chasco». *Ibid.*, pàg. 236-240; AURELIUS. «De todo un poco». HC, 2 (1911), pàg. 10-11.

^{19b} Cf. TUSELL-AVILÉS, *La derecha...*, pàg. 17-18.

*conflicto nacionalista y de una cuestión social, problemas que se trata de resolver conforme al pensamiento foral y a la doctrina social de la Iglesia, tal como la define la Rerum Novarum (1891)».*²⁰

El carlisme es mostra favorable a l'autonomia dels municipis, les regions i a les llengües vernacles, sempre que es mantingui la unitat nacional. Quant al problema social, es mostren favorables al retorn del gremialisme i a la constitució de cooperatives de consum i producció. Pel que fa al sistema parlamentari, són favorables a la representació corporativa. «A les eleccions a Corts de febrer de 1891, primeres amb la nova llei del Sufragi universal, els carlistes aconseguiren 13.000 vots (presentaren el marquès del Reguer) enfront dels nou o deu mil de la coalició republicana (A. Villalonga) i dels quinze o vint mil dels liberals i conservadors. A les eleccions municipals del maig de 1899, en canvi, sofriren un fort fracàs en no poder treure cap dels candidats presentats; i fins el 1910 no es tornen presentar a les municipals com a partit».²¹

Aquestes paraules d'Isabel Peñarrubia posen en evidència la manca de vertebració política del carlisme a Mallorca al llarg d'aquests anys, sobretot quan, després del «desastre» de 1898, havien iniciat els preparatius per intentar una altra vegada l'assalt al poder, que va fracassar l'octubre de 1900.²² Aquest havia de ser el darrer intent d'assumir el poder per les armes, que els va fer obrir els ulls i adaptar-se definitivament al sistema de la restauració. De fet, Carles de Borbó morí el 1909 i el va succeir el seu fill Jaume, sense que es produïssin canvis en la direcció. El 5 de novembre de 1909, *La Gaceta de Mallorca* publicava la substitució del director Andreu Pont i Llodrà per Joan Ramis d'Ayreflor. Pocs dies després el mateix diari publicava el «Manifiesto de D. Jaime de Borbón»,^{22b} que suposà una infiltració clara dels elements carlins. El 1913 es va produir l'escissió entre «tradicionalistes» (Vázquez de Mella) i «jaumistes». El 1911 el carlisme mallorquí es va aproximar de bell nou al grup integrista, com manifesta el carlí Licenciado Julio Tuesta:

*«ni una sola tilde de este folleto va contra nuestros hermanos que, "acaso en un exceso de celo, discutieron un día con nosotros sobre la mayor pureza y lealtad de los principios", y que hoy, rasgados ya muchos velos y puestos en claro muchas cosas que las pasiones de los hombres pudieron entonces oscurecer, van á la lucha juntos con nosotros "no buscando otras alianzas, ni otras uniones, que las de los verdaderos católicos antiliberales, en la casa solariega de la tradición, que es el hogar de los viejos y castizos católicos españoles" dispuestos siempre a la abnegación y al sacrificio».*²³

²⁰ ARTOLA, M. *Partidos y programas políticos 1808-1936*. Madrid: Aguilar, 1977, I, pàg. 541.

²¹ PEÑARRUBIA, B. *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*. Barcelona: Ed. Curial, 1980, pàg. 92.

²² CLEMENTE, J. C. *El carlismo. Historia de una disidencia social (1833-1876)*. Madrid: Ariel, 1990, pàg. 75-86.

^{22b} *La Gaceta de Mallorca* (GM), 10-XI-1909, pàg. 1.

²³ LICENCIADO JULIO TUESTA. *D. Antonio M. Alcover. Algunos datos para una biografía*. Palma: Establecimiento tipográfico de Francisco Soler Prats, 1911, pàg. 5.

En canvi, els autèntics enemics del carlisme illenc són el grup encapçalat per Antoni Maria Alcover, altre temps capdavanter de l'integrisme i, després del suport a Solidaritat Catalana, convertit al maurisme i col·laborador del Partit Conservador. El carlisme, des de 1898, s'ha sentit distant i perseguit per un gran sector del clergat mallorquí.²⁴

L'autèntica reacció, segons el carlisme mallorquí, no és estar a favor de Maura, després de la Setmana Tràgica, sinó situar-se clarament en contra del sistema constitucional. Alguns sectors de l'Església mallorquina continuen amb l'ambigüitat política (J. Miralles): són aquests sectors els que vol captar el carlisme mallorquí, aquells que s'han mantengut fidels als postulats integristes d'*El Siglo Futuro* i, en conseqüència, contra el «maurisme» de *La Gaceta de Mallorca*.²⁵ El «jaumisme» de 1911, des d'*El Clamor*, enarborava la senyera del catolicisme, contra *La Aurora* d'Antoni Maria Alcover. La lluita més aferrissada del carlisme és la que duu a terme contra les vinculacions que *La Gaceta de Mallorca* manté amb el sistema democràtic i la seva utilització d'un nou llenguatge social i polític, incorporador de la sobirania popular i de la democràcia com a postulats modernitzadors del catolicisme.²⁶

A partir de la desvinculació d'un grup de líders, el 1896 es va iniciar una fase d'inactivitat i de crisi política de l'integrisme, almenys a Catalunya i a Mallorca.

El Siglo Futuro és l'òrgan del Partit Integrista, fortament oposat a l'Asociación Nacional de la Buena Prensa (1905) i contra les lligues catòliques, a les quals s'acusa de polítiques. Una de les manifestacions més rellevants fou l'oposició de Nocedal (*El Siglo Futuro*) al cardenal Spínola (*El Correo de Andalucía*).²⁷ Les lligues catòliques van encaminades a substituir l'integrisme i el carlisme, per convertir-se en una alternativa de matisos clarament populistes.

En una mateixa línia ideològica: *El Siglo Futuro* i *El Mensajero del Corazón de Jesús*. En discordança: *Razón y Fe*, *La Ciudad de Dios*, *El Universo* i *La Lectura Dominical*.

A partir de gener de 1906 les pàgines d'*El Siglo Futuro* començaren a omplir-se de cartes i telegrams que repetien les tesis de Nocedal contra els partidaris del mal menor.²⁸ Nocedal és contrari als transaccionistes Pidal, Ortí i Comillas, partidaris de Maura; i, condemna els partidaris del liberalisme polític.

Assemblea del 12 al 14 de maig de 1906:

«Tras reiterar sus planteamientos básicos: "la subordinación de lo político a lo religioso, del Estado a la Iglesia", el carácter tradicionalista del movimiento y la

²⁴ Algun dia podrem aclarir si vertaderament el suport a Pere-Joan Campins, el 1898, en principi, no és sinó un rebuig al carlisme de J. M. Cervera i l'auge del Partit a Mallorca, durant la dècada de 1890.

²⁵ Licenciado Julio Tuesta (*D. Antonio...*, pàg. 25) recorda el passat republicà de Maura: «*D. Antonio Maura, antiguo republicano de Pi y Margall, y á quien no asusta cualquier propaganda por nociva que sea*».

²⁶ Cf. LICENCIADO JULIO TUESTA, *D. Antonio...*, pàg. 49-51; cf. també TUÑÓN DE LARA, M. «Maura, el "maurismo" y sus élites». *Mayurqa*, 16, pàg. 71-85.

²⁷ Cf. ANDRÉS GALLEGU, *J. La política religiosa...*, pàg. 320.

²⁸ Cf. BENAVIDES, D. *Democracia y cristianismo en la España de la Restauración 1875-1931*. Madrid: Ed. Nacional, 1978, pàg. 190.

*jefatura de Nocedal, la Asamblea tomó en consideración —la cuestión social y el regionalismo— que no habían merecido hasta entonces una específica atención».*²⁹

El 1906, els seguidors de Nocedal de 1888 s'havien reduït considerablement, coincidint amb el llançament de la premsa confessional, amb la nova presa de posició del Partit Conservador de Maura i la postura de la jerarquia catòlica favorable a la participació política, contra el Partit Liberal i el republicanisme.

Nocedal mor l'1 d'abril de 1907. El Partit elegeix Juan de Olazábal i es produeix l'accentuació del caràcter regionalista del partit.

A l'assemblea de 1908 s'insisteix en la problemàtica religiosa —unitat catòlica, lluita contra les «libertades de perdición»—, mentre que les seves posicions regionalistes eren assumides pels partits nacionalistes.

El 1909 abandonen el seu exclusivisme polític i es declaren favorables a la unitat dels catòlics. Manuel Senante, director d'*El Siglo Futuro*, diputat integrista, va mantenir la intransigència doctrinal i política.

Juan de Olazábal publica l'«Esquema o bosquejo del programa integrista» (Durango 1909), que suposà un retrocés en les seves qüestions regionalistes.

*«A pesar de los aires reaccionarios que con la subida de Pío X al pontificado corrían en el Vaticano, Roma estaba cansada de la postura obstruccionista que el partido de Nocedal y el tradicionalismo español en general venía poniendo a la acción pastoral del episcopado».*³⁰

El dia 1 de gener de 1910 es donaren les normes de caràcter social, cridant a la unitat dels catòlics:

*«Pero su oposición seguía resultando difícil a los tradicionalistas como lo demuestra el hecho de que, a finales de febrero de 1911, el obispo de Madrid se vio obligado a publicar una pastoral justificándose de haberse negado expresamente a dar su aprobación a una candidatura electoral que se presentaba como “católico-antiliberal”, y estaba formada por carlistas, integristas y católicos que se llamaban independientes, basándose precisamente en que aquella iniciativa no concordaba con los documentos emanados de Roma, incluido el que habían recibido los integristas para su uso propio en mayo de 1908».*³¹

A Mallorca la divisió entre els catòlics es va fer palesa amb l'aparició del setmanari tradicionalista *La Verdad*, publicat per un sector tradicionalista descontent de la línia política de *La Gaceta de Mallorca*, seguidora de la política possibilista d'*El Universo* de Madrid. Davant les eleccions municipals de maig de 1909, *La Gaceta* advocava per candidats que acatassin el poder constituït; però *La Verdad* semblava partidari de candidats catòlics. De totes formes, defensen el candidat del Cercle d'Obrers Catòlics i el de

²⁹ ARTOLA, M. *Partidos...*, I, pàg. 548.

³⁰ BENAVIDES, D. *Democracia...*, pàg. 199-200.

³¹ *Ibíd.*, pàg. 205.

L'Espurna, Antoni Quintana.³² Sembla com si *La Gaceta de Mallorca* hagués donat suport únicament als candidats dinàstics, quan de fet no va ser així.³³

La dreta de resistència: lligues catòliques i catòlics independents

A partir de 1903, la Junta de Congressos Catòlics passa a ser Junta Central d'Acció Catòlica. La *Junta Central de Intereses Católicos*, presidida per Sancha, seguint les orientacions vaticanes, que reiteraven les bases de Burgos, continua fomentant la unió dels catòlics espanyols. Era un plantejament similar al de la Unió Catòlica de 1881. Els catòlics tendran l'oportunitat de fer una autèntica política de *ralliement*: (1) deixant de fer la guerra sistemàtica a l'estat liberal i lluitant-hi des de dins, sense renunciar en cap moment a la unitat catòlica; es tracta d'una participació catòlica per defensar els plantejaments religiosos de caire integrista, si bé amb les formes liberals; (2) la solució és la creació d'un no-partit, l'autèntic partit polític de l'Església són les seves organitzacions d'acció social i acció catòlica (premsa, lligues catòliques, etc.). Sens dubte aquestes lligues eren la canalització de la defensa laica de l'Església enfront de l'anticlericalisme.

*«Se realizaría de manera que esta Unión, sin ser partido político, acoja en su seno a los secuaces de todos los partidos, siempre que profesen la católica, se sujeten a la obediencia de los Prelados y del Papa y se comprometan a trabajar bajo la dirección de aquéllos».*³⁴

Aquesta política fou fomentada, especialment, a Andalusia i València, pel *Correo de Andalucía* i *La voz de Valencia*.

*«En los comienzos del año 4, el nuevo Papa alentó ya la difusión de las Ligas, a fin de que formaran un "bloc católico" conforme a la experiencia, o precisamente por ella, del radicalismo francés de Emile Combes. Bloque que agruparía a todos los católicos, sean carlistas, alfonsinos o integristas en España; orleanistas, bonapartistas o republicanos en Francia, organizándose para la acción social y política».*³⁵

*«De hecho, los frutos de esta actividad, en rigor defensiva, no llevaba pareja la organización necesaria y pretendida de las fuerzas católicas. Es cierto que las exhortaciones de la jerarquía había aumentado sobre la participación electoral. Candidaturas católicas, antiliberales habían surgido ante las elecciones municipales de 1899 [...] y en las generales de 1901 [...]. En las provincias de Barcelona de 1903 fracasaba una "candidatura católica regionalista" que había unido el catalanismo de la Lliga al Comité de Defensa Social recién creado».*³⁶

³² Cf. PONS PONS, D. «L'Espurna: un projecte d'actuació política d'un sector de la intel·lectualitat mallorquina (1909)». *Mayurqa*, 18 (1978-79), pàg. 93-99.

³³ «Desautorització del setmanari *La Verdad*». *Bolletí Oficial Obispat de Mallorca* (BOOM), 49 (1909), pàg. 45-53.

³⁴ ANDRÉS GALLEGO, J. *La política religiosa...*, pàg. 317.

³⁵ *Ibíd.*

³⁶ *Ibíd.*, pàg. 319.

Potenciaven la doctrina del «mal menor»,

«donde no se pudiese hacer triunfar un candidato francamente católico, debía darse el voto a aquel que se creía favorecería más o perjudicaría menos los intereses religiosos»,³⁷

en les eleccions municipals de 1905, va tenir una forta oposició integrista. A Nocedal li semblava que els fins ara fustigadors de l'integrisme s'havien passat al «liberalisme». Però en les eleccions de març de 1905 només va triuñar-un dels candidats catòlics.

Pius X, a la carta *Inter catholicos Hispaniae*, de 20 febrer de 1906, proposava que els catòlics havien de participar en les eleccions deixant a un costat els bàndols, tal com ja havia estat exposat pel Congrés de Burgos. Però el 1906 les lligues catòliques eren tan sols una idea, mancava encara una direcció comuna i un projecte polític unitari:

«Unos pocos años después, en 1902, el VI Congreso (Compostela) cree que ha llegado el momento de recoger este esfuerzo disperso y se lanza la idea de las Ligas Católicas. De nuevo estamos sobre el ambiguo terreno del partido católico, que aún no lo es pero que aspira a serlo pero que funciona como si lo fuese. Las Ligas no se afianzan pero la actitud política de los católicos formando un frente organizado a través de grandes campañas es ya un hecho hacia el final de la década. Cuando, a raíz de la crisis de la Semana Trágica, se perfila, primero, el bloque de izquierdas y luego la alianza republicano-socialista se hace palpable la necesidad de una reorganización de los viejos partidos de la Restauración. Entonces la base organizativa y de masas de las diversas organizaciones católicas será el punto de referencia y aglutinamiento de la derecha conservadora. Así pues la etapa de 1900 a 1910 es decisiva para la organización de las masas católicas en un movimiento confesional y populista cuyas intervenciones políticas tendrán cada vez mayor peso».³⁸

La política vaticana era clara: s'acceptava la legalitat constituïda, no es podia rebutjar ningú que, per raons de consciència, milités en un partit denominat liberal, si bé es continuava mantenint l'antiliberalisme del *Syllabus*. Els sectors catòlics antiliberals desplaçats des de 1876 finalment es volen integrar, si bé mantenint la qüestió religiosa com a element primordial de la seva actuació política. Certament es tracta de minories en un constant procés de recomposició. A més del carlisme i l'integrisme, l'Església vol oferir una alternativa al procés de descomposició del sistema tradicional de la Restauració. Se cercava la unió dels catòlics allà on era possible i s'oferia una alternativa als partits confessionals. En canvi, allà on no bastaven per vèncer era lícit votar un candidat indigne, sempre que n'hi concorregués un de més indigne encara.

La societat democràtica travessa una situació especialment vulnerable. Sens dubte, cal no perdre de vista el plantejament integrista de l'Església i la resposta anticlerical que suscita.

³⁷ BENAVIDES, D. *Democracia...*, pàg. 187.

³⁸ REIG, R. *Blasquistas y clericales*. València 1986, pàg. 84.

La societat tradicional desarticulada

*«es lo que permitirá la contraofensiva católica que, inteligentemente, se basa no tanto en la creación de un partido cuanto en el impulso de un movimiento que ocupe y rearticule la sociedad. El populismo católico, como tendremos ocasión de ver, se sitúa por encima de los partidos no sólo porque está en contra del orden democrático-liberal, sino porque aspira a ocupar la sociedad. Como dice Gramsci se trata de un proyecto claramente anti-democrático pero que capta sagazmente las posibilidades de activación de la sociedad civil».*³⁹

Les característiques de la política catòlica seran: la reconquesta de la societat a través de les societats intermèdies, el menyspreu de la política en favor de la societat i el foment de la tradició municipal corporativa. La utopia era la *societas christiana* idealitzada com una societat harmònica, estamental, corporativa i obediènt a l'autoritat.

En la lluita contra el caciquisme electoral, la millor arma era comprovar i controlar el cens.⁴⁰

La funció de les lligues catòliques —en el cas de Sevilla i València—, estudiada en profunditat per R. Reig, pot servir per analitzar el paper dels catòlics independents: ultraconservadorisme amb el suport de cercles, cooperatives i obres socials catòliques en general; fins i tot del carlisme, en el món rural. Quan els conservadors, dividits en faccions, no poden presentar una candidatura acceptable, pacten amb ells.

El Centre de Defensa Social de Mallorca i la incorporació dels catòlics a la política

Es tracta, segons J. Andrés Gallego, d'una «organització plurivalent», no estrictament política ni amb vocació de formar un partit catòlic, sinó més aviat com a «òrgan de gestió» —probablement al servei del maurisme—, per poder aglutinar les famílies confessionals del conservadorisme; però sobretot per captar els sectors catòlics amb la promoció de candidats confessionals al servei del Partit Conservador.⁴¹ El maurisme suposaria la reintegració de grans masses a la vida política i la introducció d'una nova mentalitat en la família conservadora.⁴²

El Centre de Defensa Social de Barcelona —el de Madrid s'havia creat gairebé paral·lelament— tenia com a objectiu prevenir l'obrer contra la propaganda republicana, liberal i socialista. La finalitat —sospitosament política i patronal— no pot fer oblidar també que el dit Centre fou, a començaments del segle XX, l'impulsor de les Setmanes Socials.⁴³ En

³⁹ *Ibíd.*, pàg. 17.

⁴⁰ *Ibíd.*, pàg. 50.

⁴¹ «La iglesia». A: *Historia General de España y América*. Madrid: Ed. Rialp, 1982, tom XVI-1, pàg. 709.

⁴² CABRERA, M. «El conservadurismo Maurista en la Restauración. Los límites de la "revolución desde arriba"». A: GARCÍA DELGADO, J. L. *La España de la Restauración...*, pàg. 56.

⁴³ Cf. SANZ DE DIEGO, R. M. «La Iglesia española ante el reto de la industrialización». A: GARCÍA VILLOSLADA, R. *Historia de la Iglesia en España*. Madrid: Ed. BAC, 1979, vol. 5, pàg. 631.

conseqüència, s'hauria tractat d'un intent de vincular als interessos del Partit Conservador alguns sectors concrets del catolicisme social. Així, els primers integrats seran aquells sectors vinculats amb les burgesies urbanes.

*«En Barcelona, la euforia activista del tradicionalismo había fructificado en fundaciones de diversa índole. De ellas, quizás ninguna había sido tan decisiva en el campo político como el Comité de Defensa Social, que había comenzado a articular una tercera fuerza, en pro de una estricta defensa religiosa, entre el tradicionalismo integrista y carlista y el Partido Conservador, pero ajena a ambos extremos. Sobre su origen sólo cabe apuntar que coincidió con la organización en Francia en el mismo año 3, de "Comités de defensa religiosa" de estilo cercano al español [...]. Hombres con hechos y talante llenos de decisión, lo hicieron organismo de presión política que parecía responder a un sector de opinión coherente, arraigado, poco dado a la lucha política pero capaz de articular una acción legal efectiva. Sus estatutos, de otra parte garantizaban su impermeabilidad ante influencias extrañas, merced a las disposiciones de elección de miembros y directivos».*⁴⁴

A Ciutat, al mes de desembre de 1904, es parla ja de la propera fundació del Comitè de Defensa Social, que tendirà a la lluita contra el desordre i la corrupció, per tal d'agrupar els «bons» i oposar-se als enemics i destruir-los; és un temps d'acció i de lluita en què cal fer el bé i evitar el mal,⁴⁵ amb el lema eclèctic que es mou entre el tradicionalisme, el regeneracionisme conservador, el catolicisme eminentment religiós i el social: «*Patriotismo, regeneración, fe, caridad*». El 23 de desembre se'n presentava el reglament al governador civil⁴⁶ i s'enviava una circular amb la finalitat de donar a conèixer la nova societat, amb data 29 de desembre de 1904. Joan Feliu, Jeroni Massanet, Gaspar Reinés, Manuel Fiol i Joan Font en constituïen la comissió organitzadora.⁴⁷ A començaments de gener de 1905 es constituïa ja definitivament el Comitè i se'n nomenava president Francesc Blanes, propietari.⁴⁸ En un principi les reunions es feien al Cercle d'Obrers Catòlics, fins que al mateix mes de gener s'estableixen al carrer Molineros, 34,⁴⁹ on es feien reunions cada dijous al vespre.

La seva primera intervenció de caire polític tingué lloc davant les eleccions de març de 1905.

1. Eleccions de març de 1905

A les eleccions municipals de març de 1905, el Centre de Defensa Social recomanava l'elecció dels conservadors Francesc Socies i Miquel Salom, i del liberal Miquel Pons;

⁴⁴ ANDRÉS GALLEGU, J. *La política religiosa...*, pàg. 331-332.

⁴⁵ *Diario de Mallorca* (DM), 19-II-1904.

⁴⁶ *Ibid.*, 24-XII-1904.

⁴⁷ *Ibid.*, 2-I-1905.

⁴⁸ *Ibid.*, 3-I-1905.

⁴⁹ *Ibid.*, 18-I-1905.

s'assumia així una funció orientativa i es llançaven aquells candidats que millor podien defensar els interessos catòlics. Però sobretot la finalitat d'aquesta propaganda política era reiterar la necessitat de la participació catòlica en les eleccions.⁵⁰ Els interessos catòlics eren més aviat antirepublicans; quan es donen els resultats de les eleccions i es parla de la victòria dels candidats conservadors, es reitera sobretot la derrota dels republicans i es critica fortament el candidat Lluís Martí.⁵¹

Les crítiques a la postura del Centre de Defensa Social foren, en part, de la dreta mateixa, pel fet que es recomanàs un candidat liberal. El Centre es creu en l'obligació del vot i, com que no tenia candidats propis, va escollir els que considerava més idonis entre els partits monàrquics. Per tant, si bé el Centre de Defensa Social manté una actitud untraconservadora, accepta totalment l'ordre establert, el sistema i el constitucionalisme, i es converteix en una força de xoc contra els grups marginals de la Restauració.⁵² No és pròpiament una força regeneracionista ni anticaciquista, sinó més aviat una reacció contra la propaganda organitzada del republicanisme illenc i la debilitat dels partits mantenidors del sistema de la Restauració. Responent a un article de Joan Torrandell, el Centre de Defensa Social afirma:

*«Termina el artículo de La Almudaina, preguntando que motivos tiene la masa neutra para volver á las urnas, á lo cual se le puede contestar en muy pocas palabras: únicamente para no subyugarse al caciquismo republicano, el cual ha demostrado ya sus tendencias á desarrollarse».*⁵³

La terminologia emprada, com es pot comprovar, és típicament «maurista», dirigida a les masses catòliques, típicament desvinculades de la participació política, però, sobretot, preocupades per l'activisme republicà, per obtenir una presència significativa en els ajuntaments. Hem de destacar, també, que l'únic pas decidit, des del *Diario de Mallorca*, va dirigit a orientar les masses urbanes, probablement per l'influx urbà del republicanisme.

2. Eleccions generals de setembre de 1905

En canvi, el setembre de 1905, les eleccions estaven pactades i el Centre de Defensa Social ho acceptà totalment: dos conservadors i tres liberals, i va anunciar la seva «neutralitat», si bé es mostrava disconforme amb la política anticlerical que el Partit Liberal manifestava a la propaganda electoral:

«¿Era posible, en efecto, que el Centro de Defensa Social apoyara á los candidatos liberales después de las declaraciones anticlericales hechas por los pro-hombres de este partido en la asamblea del Teatro Principal y en cuantas ocasiones se les ha ofrecido, con lo cual se pusieron ellos en contradicción con

⁵⁰ Cf. *ibíd.*, 11-III-1905.

⁵¹ Cf. *ibíd.*, 13-III-1905.

⁵² Cf. *ibíd.*, 16-III-1903.

⁵³ *Ibid.*, 17-III-1903. El diari republicà *La Defensa* (abril-juny 1905), tingué res a veure com a defensa del republicanisme enfront d'aquests problemes?

*la opinión pública y hasta con el programa publicado después por el actual Gobierno?».*⁵⁴

Després d'oferir els resultats de les eleccions, l'únic que posarà en relleu el diari confessional són els escassos vots obtinguts pel senyor Quejido, candidat socialista.⁵⁵

A les eleccions municipals de novembre de 1905 es produeix una coalició entre conservadors i liberals per enfrontar-se al republicanisme,⁵⁶ a la vegada que en el si del catolicisme illenc es feien ressò de la polèmica sobre la participació política dels catòlics —problema iniciat, al nivell nacional, pel pare Venancio Minregiaga.⁵⁷ Sobre la conveniència o no de participar-hi, *El Diario de Mallorca* afirmava que sí, perquè era l'únic camí per molt que costàs acceptar el sistema constitucional. Enfront de la revolució més val la lluita legal i, atès que fins ara els catòlics han estat pèssims estratèges, cal reconquerir les urnes.⁵⁸ El Centre de Defensa Social no presentava candidats, però de bell nou treballava a fons davant les eleccions:

*«Se votará contra los republicanos, ya que sólo hay dos clases de candidaturas: la monárquica y la republicana. La masa neutra debe votar contra los republicanos. A la lucha electoral, y en adelante no iremos solos los simples soldados; con nosotros y á nuestro frente irá la oficialidad irán, nos consta, muchos sacerdotes».*⁵⁹

Les forces conservadores i confessionals adopten aquesta actitud política temorencs davant possibles reaccions de caire revolucionari a l'Estat espanyol, i és la ratificació, una vegada més, que la coalició sorgeix quan l'ordre establert està en perill. A més, republicà és sinònim de «clerófobo, revolucionario, blasfemo, ateo y tiranía». «*Por todo ello votaremos contra ellos*», i es tractava de convèncer els catòlics perquè acudissin a votar no tant a favor dels monàrquics, sinó en contra dels republicans.⁶⁰

Aquesta campanya de justificació i necessitat de vot catòlic es realitzava constantment a partir de documents episcopals:

*«Por esto, aunque no perdieran esta vez los republicanos su mayoría concejil, el universal despertar que las próximas elecciones han motivado será siempre y de todos modos una victoria inmensa, la esperanza más positiva, la base más firme, el elemento de más valía, el paso en fin decisivo en el camino de la regeneración social».*⁶¹

⁵⁴ *Ibíd.*, 9-IX-1905.

⁵⁵ Cf. *ibíd.*, 11-IX-1905.

⁵⁶ Cf. *ibíd.*, 7-X-1905.

⁵⁷ Les eleccions municipals a *Razón y Fe*: *ibíd.*, 12-X-1905; 13, 17 i 18-X-1905; documents episcopals sobre eleccions: *ibíd.*, 28, 30 i 31-XI-1905; paraules de Lleó XIII sobre eleccions: *ibíd.*, 4-XI-1905; paraules de Pius X: *ibíd.*, 7-XI-1905; el pare Villada a *Razón y Fe*: *ibíd.*, 18-XII-1905; el doctor Guisasola aclareix a *Razón y Fe*: *ibíd.*, 5-III-1906.

⁵⁸ *Ibíd.*, 14-X-1905.

⁵⁹ *Ibíd.*, 20-X-1905.

⁶⁰ *Ibíd.*, 23-X-1905.

⁶¹ *Ibíd.*, 9-XI-1905.

La derrota republicana, la pèrdua de la majoria a l'ajuntament de Ciutat, fou fruit d'aquesta intensa campanya de captació del vot de la massa neutra, dels catòlics, en definitiva.⁶²

3. *Solidaritat Catòlica 1906: acció religiosa o acció catòlica (política)?*

La campanya de Solidaritat Catòlica sorgeix com a conseqüència de la nova llei d'associacions el novembre de 1906. L'exposició de protesta que el Centre de Defensa Social i les entitats catòliques de Mallorca van dirigir al Congrés, el 29 de novembre de 1906, suposava l'inici de noves mobilitzacions catòliques. La defensa de les associacions religioses es converteix, així, en l'aglutinant d'amplis sectors del catolicisme mallorquí.⁶³ El Partit Liberal, amb majoria parlamentària amb l'ajuda catòlica, a partir del suport de les associacions intermèdies, respon amb una política coercitiva respecte als ordes religiosos. Aquest motiu fou el detonant de la resistència catòlica davant la nova legislació.⁶⁴ El catòlic precisament assumia la responsabilitat de defensar els interessos catòlics i impedir el control dels ordes religiosos. Si aquestes institucions (els jesuïtes) eren, de fet, les que havien fomentat les primeres accions dels catòlics, ara el seu plantejament s'orientarà a convertir la política en un enfrontament ideològic. Els capdavanters de la hipòtesi (mal menor pels catòlics) toparen, així, altra vegada, amb la postura de la tesi, dels integristes i carlins, que aprofitaven aquest fet del Partit Liberal per atacar, una vegada més, les funestes conseqüències del liberalisme polític i dels seus col·laboradors. El pare Vives, a partir de la direcció dels Seglars Catòlics de Palma, vinculats al Centre de Defensa Social i al sector confessional del maurisme, inicia un procés de mobilització i aglutinació de les associacions religioses de Mallorca de caràcter laical. Aquests grups es convertiran en fenomen de polarització, de concentració de forces, adreçades a fer front a l'enemic: el Partit Liberal.

4. *Eleccions de març de 1907*

Aquestes eleccions caldrà emmarcar-les a partir de la conferència de mossèn Alcover a Barcelona⁶⁵ i la intensa propaganda duta a terme a Mallorca de l'activitat política dels catòlics a Biscaia, Andalusia, Saragossa, Menorca i Catalunya. Aquí fa la sensació que real-

⁶² Cf. *ibíd.*, 13-XI-1905. L'Ajuntament de Palma va quedar constituït per tretze conservadors, vuit liberals i setze republicans.

⁶³ Cf. «Crònica de la Diòcesis». BOOM, 46 (1906), pàg. 225-228.

⁶⁴ Aquí tan sols volem fer una enumeració d'articles del *Diario de Mallorca* des d'octubre de 1906 fins al mes de gener de 1907: «La nueva ley de Asociaciones» (DM, 24-X-1906); «La ola anticlerical» (31-X-1906); «Sobre las asociaciones: la nota de Maura» (6-X-1906); «Contra la ley de Asociaciones: Obispado de Tortosa» (10-XI-1906); «Mitin católico en Barcelona» (17 i 19-XI-1906); «Contra el Proyecto de ley de asociaciones» (20-XI-1906); «El Mitin de Gracia» (20-XI-1906); «Movimiento Seglar» (21-XI-1906); «Para la ley de Asociaciones» (21-XI-1906); «La Santa Sede condenando el proyecto de ley de Asociaciones» (27-XI-1906); «Protesta de las señoras mallorquinas» (6 i 7-XII-1906); «Mallorca y la ley de Asociaciones» (17-XII-1906); «La protesta contra la ley de Asociaciones» (19-XII-1906); «Presentación de firmas» (10-I-1907).

⁶⁵ Cf. «Conducta política que s'imposa avuy a-n-els catòlics». Barcelona 1907; MASSOT, J. Antoni Maria Alcover i la llengua catalana. Barcelona 1985, pàg. 161-185.

ment existia un perill de coalició liberal-republicana, però sembla que el Partit Conservador no temia en absolut el resultat de les eleccions i hi havia una aliança tàcita entre *El Diario de Mallorca*, el Centre de Defensa Social i el Partit Conservador.⁶⁶ Quan Maura arriba al poder de bell nou s'alenteixen les forces catòliques. No hi ha cap necessitat d'utilitzar el factor religió per mobilitzar les masses contra el sistema dinàstic. En canvi, la diòcesi mateixa crearà xarxes catòliques noves —ens referim, en concret, als cercles d'obers catòlics— per donar suport al corporativisme de Maura (a partir de la Llei d'administració local), a la vegada que tractarà també de beneficiar-se'n. El corporativisme, però, davant el fracàs de Maura en el parlament, quedarà en simple projecte polític, situació que no possibilitarà en absolut l'ulterior creixement del catolicisme polític mallorquí. En canvi, el govern llarg de Maura va possibilitar nous tipus d'accions polítiques dels sectors confessionals.

5. La política municipal a Palma. De la improvisació a l'organització: la «unió de les dretes»

Des de novembre de 1908 el Centre de Defensa Social i els Seglars Catòlics estudiaven la possibilitat d'unir-se per crear un front polític que anàs més enllà dels partits polítics. Així, acordaren reunir-se setmanalment per posar-se d'acord en el següent: «1º estudiar las cuestiones católico-sociales; 2º en reducir a la práctica la enseñanza de nuestros maestros que son el Papa, los Prelados, etc; 3º en ir organizando los elementos que se agrupan a nuestra bandera, como se hace en la mayor parte de las provincias de España y en formar una especie de Secretariado».⁶⁷

A les eleccions municipals del 2 de maig de 1909 es va presentar un candidat catòlic, J. Sabater i Ponsell, candidat del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma, amb el suport del Patronat Obrer, Seglars Catòlics i Centre de Defensa Social. A la presentació del candidat en el Patronat, «el P. Vives manifestó su deseo de que todos los católicos del segundo distrito voten domingo el Sr. Sabater, es mas, desde el consistorio, nos defenderá de las arbitrariedades que cometen otros políticos. Mostróse partidario del voto corporativo y de trabajar con entusiasmo, único medio de que en otras elecciones podamos tener mayor número de representantes en el Ayuntamiento».⁶⁸

La *Gaceta de Mallorca* donà suport a la candidatura catòlica, com a alternativa al caciquisme i com a revolució des de dalt, revolució gradual, pacífica i conscient, en l'experiència del vot corporatiu, com a única lluita contra el centralisme, «elemento obrero, no socialista, que lleva consigo la gestión de algo muy democrático, sin tener nada de demagógico, de algo muy progresivo, sin tener nada de revolucionario».⁶⁹

Andreu Pont i Llodrà ofería, des de les pàgines del diari confessional, les línies mestres de la rearticulació social del maurisme, pressuposant que es tractava de l'acceptació del sistema democràtic però, a la vegada, suposava el primer interès de contrarestar l'obrerisme

⁶⁶ Cf. *ibíd.*, 9-III-1907; 15-III-1907; 22-IV-1907; 2-V-1907.

⁶⁷ GM, 11-XI-1908.

⁶⁸ *Ibíd.*, 26-IV-1909.

⁶⁹ GM, 27-IV-1909.

socialista, present a l'Ajuntament de Palma. L'acció política dels catòlics mallorquins no tenia únicament connotacions antirepublicanes, sinó també antisocialistes.

El candidat catòlic no sortí elegit en el districte de Palma, si bé obtingué 894 vots: li'n varen mancar únicament dinou.

Conservadors	10 candidats	4.919 vots	9 elegits
Liberals	6 candidats	3.197 vots	6 elegits
Republicans	7 candidats	4.237 vots	6 elegits
Aliança	13 candidats	7.434 vots	12 elegits
Obrer Catòlic	1 candidat	894 vots	—
Regionalistes	1 candidat	137 vots	—
Socialistes	2 candidats	583 vots	—

Font: GABRIEL, P. *El Moviment obrer a Mallorca*. Barcelona 1973, pàg. 61.

El nou ajuntament estava compost per catorze conservadors, tretze liberals i nou republicans.⁷⁰

El dia 9 de maig, en el Cercle d'Obrers Catòlics, es va fer un banquet per celebrar els èxits de les eleccions municipals.⁷¹

A partir d'aquest moment varen començar les campanyes de control del cens electoral. La comissió electoral, formada per membres del Centre de Defensa Social, Seglars Catòlics, Patronat Obrer i Cercle d'Obrers Catòlics, immediatament va organitzar la inclusió dels majors de 25 anys amb més de dos anys de residència a ciutat. Les llistes s'havien d'exposar del 25 de juny al 4 de juliol.

Després d'aquestes eleccions no podem perdre de vista la reacció catòlica mallorquina davant la Setmana Tràgica.⁷² Però, a part de la reacció periodística, més coneguda, és important constatar l'actitud d'alguns membres de la clerecia mallorquina. M. Maura, sempre providencialista, la manifestava així:

«No es extraño [a sor Josefa, 29 de juliol de 1909] que no conteste Constancia. Ella lo dejará a nuestra atención. Además debe de estar preocupada (como lo estamos todos) por los sucesos de Melilla y Cataluña. En esta última ha habido iglesias incendiadas y robadas, conventos asaltados y comunidades religiosas

⁷⁰ Cf. GABRIEL, P. *El moviment...*, pàg. 61.

⁷¹ *Boletín Obrero* (BO), 15 maig 1909.

⁷² GM, 30-VII-1909, pàg. 2: «La censura»; GM, 4-VIII-1909, pàg. 1: «La nota saliente»; GM, 7-VIII-1909, pàg. 1: «Una semana de terror»; GM, 17-VIII-1909, pàg. 1: «Las cosas en claro»; GM, 29-VII-1909, pàg. 1: «La fiera social».

Sobre la Setmana Tràgica: Cf. BENET, J. *Maragall i la Setmana Tràgica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1963; ROMERO MAURA, J. *La Rosa de Fuego. El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*. Barcelona: Grijalbo, 1975; ANDRÉS GALLEGÓ, J. «La restauración». A: *Historia General de España y América*. Vol. XVI-2, pàg. 447-450. Madrid: Ed. Rialp, 1982; ALBERTÍ, S. *El Republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*. Barcelona 1972; RUIZ MANJÓN, O. *El Partido Republicano radical 1908-1936*. Madrid 1976.

martirizadas. ¡Esos ángeles que vuelan al cielo serán las víctimas de nuestros pecados! ¡Felices esas religiosas mártires de Jesucristo!».⁷³

«Así es que he estado pensando que en vista de como está Barcelona y algo también Valencia, no me parece prudente viajar monjas y curas a no ser disfrazados las monjas de señoras y los curas de caballeros».⁷⁴

«Gracias a Dios [ara dirigint-se a Antoni Maura] la madeja se va desenredando, y quizás la gran convulsión de Barcelona sea una revelación de la gran intensidad del mal, e indicación clara del remedio que hay que aplicar a la gran dolencia. Del Rif hay que esperar bendiciones y sacrificios fecundos».⁷⁵

A. Pérez ens recorda, també, l'actitud de Campins, proper a les autoritats, en concret a Maura i La Cierva:

«Campins siguió de cerca los acontecimientos de referencia y las repercusiones más notables ocurridas en aquella hora y en meses sucesivos en el país, de forma que tras el fusilamiento de Francisco Ferrer, así como haciéndose eco de los debates que aquellos días se tenían en el Congreso escribió sendas cartas a Don Antonio Maura y a Don Juan de la Cierva el 28 de octubre.

»Al primero le significaba: "No puedo menos de enviar a V. E. mi saludo más respetuoso y la expresión de mi más cordial afecto después de estos días tan difíciles y duras pruebas. Que Dios le ayude en ellas para bien de España. Siempre de V. E. sincero admirador".

»Al ex-Ministro de gobernación le decía: "Sírvese unir a las pruebas de afecto que ha recibido en estos días el testimonio de respeto y admiración que envió a V. E. por sus trabajos en defensa del orden y de la moralidad... Pido a Dios que ayude y proteja siempre á V. E. y con especialidad en todos los actos de su vida pública, para el mayor bien de nuestra amada Patria"».⁷⁶

A tot això hi hem de lligar la decepció de M. Costa i l'actitud tradicionalista d'*El Heraldo de Cristo* davant els esdeveniments que va desencadenar la Setmana Tràgica. La conseqüència més immediata en va ser la campanya del «Maura, sí; Maura, no», que es convertí en factor d'unió dels sectors conservadors mallorquins a favor de Maura.

Al mes de novembre de 1909, J. Sabater fou novament presentat

«al lado de las derechas, y en compañía de amigos nuestros queridísimos que en ellas forman y pertenecen á nuestros aliados la Defensa Social, los Seglares Católicos y el Patronato Obrero, irá Sabater á la contienda en el sexto distrito, para ser fiel vigilante de la recta administración de nuestro Municipio, para contrarrestar con su sufragio la invasión de las izquierdas, y para demostrar que el Círculo se preocupa hondamente del bien de nuestra amadísima Ciudad».⁷⁷

⁷³ MAURA, M. Obras completas, 1: *Epistolario...*, pàg. 136-137.

⁷⁴ *Ibíd.*, 139-140.

⁷⁵ *Ibíd.*, 145.

⁷⁶ PÉREZ, A. *El Obispo Pascual. Un tiempo, una Iglesia*. Palma de Mallorca 1980, pàg. 61.

⁷⁷ BO, 15-XI-1909.

La unió de les dretes és una clara reacció a les coalicions de l'esquerra de després de la Setmana Tràgica de Barcelona. El triomf de la dreta és a més el triomf de l'Església. La comissió electoral

*«púsose después en comunicación con los conservadores quienes nos acogieron tan benévolutamente, que en las próximas elecciones quedaron incluidas personas de tanto valer y buenos sentimientos como don Juan Bautista Font Peña del "Centro de Defensa Social" que es presentado por el segundo distrito; don José Sabater, del Círculo, que luchará en el sexto distrito; y don Francisco Massanet Andreu que se presentará por el séptimo distrito».*⁷⁸

El notari Francesc de P. Massanet, un representant de Maura, és el principal interessat en la coalició dretana a Ciutat.

Recordem la col·laboració republicano-socialista a Palma en la campanya contra Maura, especialment posada en relleu en el míting de l'octubre de 1909 a Ciutat, en un altre al mes de desembre a Manacor i durant les campanyes electorals.⁷⁹ Aquí cal incloure el «Maura sí; Maura no» i la terminologia emprada especialment per la dreta: «Dreta = Església, Pàtria, ordre social»; «Esquerra = anticlericalisme, destrucció, maçoneria».

Un aspecte per tractar en profunditat serà el de la unió dels catòlics,⁸⁰ especialment les divergències amb l'integrisme. La intensa campanya dels sectors tradicionalistes, entre juliol i novembre de 1909, va desfer el projecte de *La Gaceta de Mallorca*, promogut per Campins, fet que deixaria de bell nou les portes obertes als sectors catòlics ultraconservadors. La Setmana Tràgica va desfer, així, també, el projecte democratitzador del catolicisme illenc i va propiciar l'abandó polític de mossèn Andreu Pont i Llodrà.

A les eleccions fou designat regidor J. Sabater per l'article 29, i foren elegits, el 12 de desembre, dos membres del Centre de Defensa Social.

Sense comptar l'article 29, aquests són els resultats de les eleccions de novembre de 1909:

Conservadors	9 candidats	5.031 vots	7 elegits
Liberals	5 candidats	2.823 vots	3 elegits
Republicans	3 candidats	1.717 vots	2 elegits
Socialistes	1 candidats	949 vots	1 elegits
Aliança	9 candidats	5.489 vots	6 elegits
Defensa Social	1 candidats	209 vots	1 elegits
Patronat Obrer	1 candidats	889 vots	—

Font: GABRIEL, P. *El Moviment...*, pàg 61.

⁷⁸ GM, 23-XI-1909.

⁷⁹ GABRIEL, P. *El moviment...*, pàg. 63-64.

⁸⁰ GM, 13-XI-1909, pàg. 1: «Insistiendo»; GM, 15-XI-1909: «¡Hay que moverse!»; GM, 17-XI-1909: «Carta abierta»; GM, 20-XI-1909, pàg. 1: «Carta abierta»; GM, 1-XII-1909, pàg. 1: «Carta abierta»; GM, 2-XII-1909, pàg. 1: «La unión de los católicos. Nuevo voto».

Fou evident el retrocés liberal i republicà respecte a les eleccions de maig, probablement provocat precisament per la por de la Setmana Tràgica i l'interès de tota la dreta per defensar Antoni Maura.⁸¹ En aquestes eleccions Maura i el Partit Conservador mantingueren una total hostilitat envers el Bloc d'Esquerrers, i es proposava, en una circular als caps provincials del Partit Conservador,

*«sacar de su pasividad a unas “considerables fuerzas sociales” (aludiendo al sector católico, una parte de las masas neutras) añadía un matiz que puede ser relevante. Probablemente, esa actitud intransigente de Maura no reflejaba sólo el afán de combatir a Moret, sino también el intento de actuar como un partido moderno: “ocuparse —escribía Natalio Rivas— como hacen los partidos populares de depurar el censo, hacer propaganda activa y ardorosa, mover las bases que forman la derecha, y hacer, en una palabra, una nueva vida”».*⁸²

El programa de J. Sabater «Pro Palma»⁸³ i la seva posterior actuació com a regidor de l'Ajuntament de Palma —igual de hi participaran altres candidats catòlics entre 1909 i 1912—⁸⁴ seran la concreció de la participació confessional en la política municipal i un intent d'unir la dreta.

L'Espurna i els projectes regionalistes

Aquesta formació ha estat estudiada per D. Pons:⁸⁵ a partir del Centre Català de Mallorca,⁸⁶ constitució d'una societat regionalista, una «lliga» de base social múltiple (tradicionalistes, republicans, catòlics socials, intel·lectuals, etc.), a imitació de Solidaritat Catalana i en contacte amb aquesta, en contraposició amb el sector nacionalista més progressista (Oliver, Torrandell, Alomar...). L'Espurna va presentar un candidat, Antoni Quintana Garau, a les eleccions municipals de 1909, malgrat les crítiques de la dreta i de l'esquerra, però amb les simpaties de sectors també contraposats (*La Almudaina, La Gaceta de Mallorca, La Verdad...*). Per al nostre estudi ens interessa especialment la participació catòlica com un intent de superació de l'integrisme abstencionista, a la vegada que volem constatar si es tractava d'una minoria catòlica que s'apropava al fet nacional, malgrat els seus postulats religiosos i polítics antiliberals.

En definitiva, el que es pot extreure d'aquest projecte és la complexitat del catolicisme polític a Mallorca. Antoni Quintana havia estat secretari de la Congregació Mariana de Sant

⁸¹ GABRIEL, P. *El moviment...*, pàg. 62.

⁸² GONZÁLEZ, M. J. *Ciudadanía...*, pàg. 18.

⁸³ BO, 15-XII-1909.

⁸⁴ Cf. Arxiu Municipal de Palma, Llibres d'actes 1909-1912.

⁸⁵ Cf. nota 32.

⁸⁶ Cf. conferències regionalistes dites per A. M. Alcover, Benet Pons i Fàbregues, Lluís Martí i Ximenes, Llorenç Riber i Miquel Ferrà al Centre Català de Mallorca, Ciutat de Mallorca 1909.

Lluís Gonzaga i es presentava com a candidat de la minoria regionalista conservadora, fet que evidència, una vegada més, la pluridimensionalitat del vot conservador catòlic.

Aspectes finals

En aquest capítol resten encara alguns aspectes per estudiar en profunditat: el maurisme i el major apropament catòlic al partit conservador, les eleccions legislatives de 1910.⁸⁷ Al mes de gener de 1910 Canalejas substitueix Moret al capdavant del govern i es romp el Bloc d'Esquerres. Maura veu la possibilitat de restablir el tornisme amb el Partit Liberal. A les eleccions de maig de 1910 Maura intentava atreure l'opinió catòlica i el regionalisme, sempre que s'adaptassin a la Constitució:

*«hubo, sin embargo, alianzas electorales circunstanciales y un cierto "bloquismo" de derechas en algunos puntos aunque en ningún momento se consolidó ese bloque para el que se requería la presidencia de Maura debido a su negativa, lo que no le perdonarían los sectores ultraclericales».*⁸⁸

Els liberals es desvinculen de la Conjunció, integrada ara per republicans i socialistes únicament. El Partit Conservador obté dos escons (A. Maura, comte de Sallent), i el Liberal, tres (A. Rosselló, A. Weyler i Joan Valenzuela).⁸⁹ El gran derrotat és el carlí, el comte d'Aiamans.⁹⁰ Continuaren les polèmiques anticlericals el juliol de 1910, si bé no hi participaren els liberals mallorquins;⁹¹ va continuar el debat sobre l'escola laica (Alomar en contraposició als mítings catòlics) el 1911; es van celebrar les eleccions municipals de 1911,⁹² etc. A partir de 1910, mossèn Alcover, des de *La Aurora*, atacava el republicanisme

⁸⁷ Cf. *La Última Hora*, 3, 9 i 12-V-1910.

⁸⁸ GONZÁLEZ, M. J. *Ciudadanía...*, pàg. 23. Sobre el bloc de dretes en el País Basc: Cf. CASTELLS, L. *Modernización y dinámica política en la sociedad guipuzcoana de la Restauración 1876-1915*. Madrid: Siglo XXI, 1987.

⁸⁹ Cf. GABRIEL, P. *El moviment...*, pàg. 62.

⁹⁰ *«El Papa dió normas electorales á los católicos españoles. En vísperas de las últimas elecciones de Diputados á Cortes el Sr. Obispo de Mallorca publicó estas normas en el Boletín Eclesiástico recordándoles á los católicos sus deberes electorales. Los carlistas, los integristas, la Defensa Social y las órdenes religiosas votaron como un solo hombre la candidatura de las derechas compuesta de un tradicionalista y dos conservadores, dándoles á estos dos últimos la friolera de más de 10.000 votos. Estos en cambio, cediendo á una presión escandalosa del Sr. Maura, votaron al exrepublicano canalejista Sr. Valenzuela, derrotando de esta manera al candidato tradicionalista Sr. Conde de Ayumans. Y para que esta bofetada á los católicos fuera más brutal y con todas las de la ley, apenas conocido el resultado de la elección el Sr. Valenzuela se personó en el Círculo de la Peña para dar las gracias á los conservadores por haber hecho diputado, siendo recibido por éstos CON UNA ESTRUENDOSA OVACION. Un puntapié parecido les dió el Sr. Maura á los candidatos de la Defensa Social de Madrid».* LICENCIADO JULIO TUESTA. *D. Antonio María Alcover...*, pàg. 72.

⁹¹ Cf. GABRIEL, P. *El moviment...*, pàg. 64, 65.

⁹² Cf. *ibíd.*, pàg. 67-69.

i el socialisme però també l'integrisme i el carlisme.⁹³ L'obra contra Alcover és un símptoma del malestar del tradicionalisme illenc.

Però, també, caldria fer una síntesi de la ideologia política del catolicisme illenc: el fracàs de Democràcia Cristiana⁹⁴ com a democràcia política, liberal i progressista; i l'antisocialisme i antirepublicanisme teòrics del catolicisme conservador.⁹⁵

La dreta de resistència és conscient que la millor estratègia possible és el possibilisme. Existeixen set forces polítiques, encapçalades per Maura, Moret, Canalejas, integristes, carlins, republicans i socialistes; però en realitat només els tres primers tenen possibilitats d'accedir al poder i, en aquest cas, qui convé més a l'Església? Alcover argumentava que a Roma tenien una gran confiança en Maura, i això hauria de bastar perquè els catòlics tinguessin una millor opinió de Maura, com un antirevolucionari, com un que fa nosa a la revolució. A l'Església li convé més mantenir la monarquia que no que triomfi la revolució. El millor és el joc polític que duu a terme Maura en el Congrés i el Senat per frenar les lleis dels liberals, perquè és millor mantenir el sistema constitucional de 1876. Maura és el mal menor. Atacar Maura és afavorir la revolució, els enemics dels frares, de les monges i de l'Església.⁹⁶ El mal més greu per a l'Església continua essent la desunió del catolicisme, que crea antagonismes irreconciliables i ressentiments, com molt bé ho entenia Pere Joan Campins.⁹⁷ *El Correo de Mallorca*, a partir de l'1 de març de 1910, vol significar una modulació política nova del catolicisme illenc, deutor del tradicionalisme, a qui dedica un espai considerable. No és bel·licós ni vol entrar en polèmiques amb la dreta reaccionària, si bé es decanta pel conservadorisme.

⁹³ Cf. MOLL, F. de B. *Un home de combat*. Mallorca: Ed. Moll, 1982, pàg. 142-143.

⁹⁴ Cf. GM, 27-VIII-1907; 24-XII-1908; 16 i 18-I-1909.

⁹⁵ Cf. *La Gaceta de Mallorca* 1907-1910 i *La Aurora*.

⁹⁶ Cf. LICENCIADO JULIO TUESTA. *D. Antonio María Alcover...*, pàg. 63; MASSOT, J. *Antoni Maria Alcover...*, pàg. 53.

⁹⁷ Pere Joan Campins, ressentit amb l'integrisme pel boicot a *La Gaceta de Mallorca*, en un escrit al bisbe de Madrid-Alcalà afegia: «El Señor Cardenal de Toledo me remitió unas Bases y Advertencias para la unidad y organización de fuerzas católicas en España; encargándome que diera a V. con la brevedad posible mi opinión acerca de ellas... En mi entender, las bases no proponen ni buscan la fórmula de esta unión tan deseada. La creación de una Junta Central o Juntas Diocesanas, la fundación de un diario para defender al Pontificado, la Iglesia, etc. etc. no es base para la unión de los católicos, sino que la supone ya realizada o a lo menos acordada en principio; porque ni las juntas ni los periódicos serán lazo que una, mientras no proceda la conformidad de pensamiento en los puntos prácticos en que por desgracia estamos divididos... ¿Cómo ha de ser posible aunar y organizar elementos que se repelen, si antes no se logra que cese el antagonismo que los hace incompatibles? Los católicos carlistas, los integristas, los de otras fracciones políticas y los que no tienen política alguna creen respectivamente que sus procedimientos son los mejores y aún los únicos que pueden dar resultados positivos en beneficio de la Religión y de la Patria... Entiendo que el mal es gravísimo y que ha echado muy hondas raíces. Tal vez sea un mal de raza, como hoy se dice, y que sólo un milagro de la Providencia puede curar». PÉREZ, A. *El Obispo Pascual...*, pàg. 61-62.

